

Interpretacija prirodne baštine Međimurja u funkciji njezine zaštite*

Mihaela Mesarić

*Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode, Trg međimurske prirode 1,
Križovec, 40315 Mursko Središće,
e-mail: mesaric@medjimurska-priroda.info*

Primljeno / Received: 2021-07-13; Prihvaćeno / Accepted: 2021-10-11

U radu su prikazani pojam i razvoj interpretacije, metode i mediji interpretacije te proces planiranja u prezentaciji nekog lokaliteta ili područja. Dan je uvid u razvoj interpretacijskih sadržaja na temu prirode Međimurja s posebnim naglaskom na njihovu ulogu u zaštiti nekoga prirodnog područja. Detaljnije su predstavljena tri najznačajnija interpretacijska sadržaja koji čine osnovu interpretacije prirodnih vrijednosti Međimurja – centar za posjetitelje *Med dvema vodami*, poučna staza *Sve-tomartinska Mura* te edukacijsko-istraživački centar *Matulov grunt*.

Interpretation of the Međimurje natural heritage and its function related to the protection*

Mihaela Mesarić

*Međimurje Nature – Public Institution for Nature Protection, Trg međimurske prirode 1,
Križovec, HR-40315 Mursko Središće, Croatia;
e-mail: mesaric@medjimurska-priroda.info*

The paper presents the concept and development of interpretation, its methods and media and the planning process of a specific site or area. It gives an insight into the development of interpretive content on the topic of the nature of Međimurje, with special emphasis on its role in the nature protection. The author presents the three most

* Članak je referiran na znanstvenom skupu *Hrvatski prirodoslovci 30*, Čakovec, 16. prosinca 2021.

* The paper was referred at the scientific meeting *Croatian naturalists 30*, Čakovec, Croatia, December 16, 2021.

important interpretive sites, the basis of the interpretation of the natural values of Međimurje, in more detail – the Visitor Center *Between Two Waters*, the Educational Trail *Svetomartinska Mura* and the Educational and Research Center *Matulov Grunt*.

Ključne riječi: Međimurje

- Centar za posjetitelje *Med dvema vodama*
- interpretacija i zaštita prirode
- upravljanje posjetiteljima

Key words: Međimurje

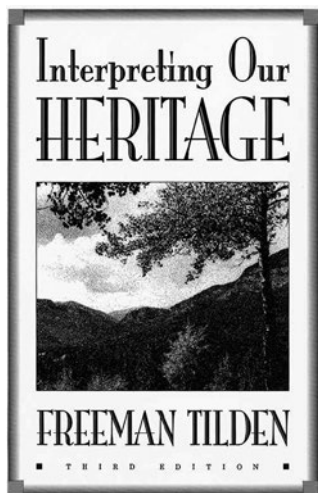
- interpretation and nature protection
- Visitor Center *Between Two Waters*
- visitor management

Uvodno o interpretaciji / *Introductory on interpretation*

Jedan od najmoćnijih alata u zaštiti prirodnih vrijednosti i ostale baštine jest: *interpretacija*. Ljudi će voljeti, zagovarati, podupirati i imati razvijen etički odnos samo prema onome što su dublje upoznali, pod čiju su površinu zagrebli svim osjetilima. Samo ono što u čovjeku može evocirati ljepotu i probuditi radost novoga otkrivenja, samo će to čovjek doživotno pamtit i živahno nositi u sebi kao podsjetnik na raznolikost svijeta u kojem smo rođeni (1).

Interpretacija je edukacijska aktivnost koja ima za cilj otkriti značenje prirodnih i kulturnih resursa. Kroz brojne medije interpretacijom se povećava naše razumijevanje, uvažavanje te posljedično i zaštita baštine. Razvoju filozofije interpretacije uvelike su pridonijeli pioniri interpretacije – Enos A. Mills i Freeman Tilden. Enos A. Mills (1870. – 1922.) u svom djelu *Adventures of a Nature Guide* iz 1920. godine (2) razvija više načela temeljem svoga osobnog iskustva kao interpretatora, koja su osnova učinkovite interpretacije. On koristi pojam *interpretirati* kako bi opisao svoje vođenje prirodom (Long's Peak, Colorado). (3) Mills smatra da zadatak vodiča nije samo voditi posjetitelje na šetnje nego ih i nadahnuti, poticati na ljubav prema prirodi i poštovanje prirode te podijeliti s njima svoje oduševljenje (4). U prijevodu s latinskog, pojam *interpretirati: interpretare* znači otkriti smisao neke stvari (5).

Freeman Tilden (1883. – 1980.) bio je američki pisac koji je proputovao SAD i promatrao kako interpretatori u nacionalnim parkovima komuniciraju s posjetiteljima. Cijelo je vrijeme ispitivao i analizirao na koje metode i tehnike posjetitelji najbolje reagiraju. Kao rezultat svoga istraživanja, godine 1957. objavio je prvo izdanje



SLIKA 1. Freeman Tilden: naslovnica knjige *Interpreting Our Heritage*, 1977., 3. izd.

FIGURE 1. Freeman Tilden: *A cover page of the book Interpreting Our Heritage, 1977, 3rd Ed.*

knjige *Interpreting Our Heritage* koja se bavi filozofijom, namjerama i načelima interpretacije. Knjiga je doživjela i dva reizdanja, a posljednje godine 1977. (slika 1) (6).

Ta je knjiga postala temelj budućega razvitka interpretacije, a Tildena drže ocem interpretacije (4). Tilden iznosi šest načela interpretacije koja su usporediva s Millsovim načelima. Tildenova (1977.) načela interpretacije jesu:

1. Bilo koja interpretacija koja na neki način ne povezuje ono što se prikazuje ili opisuje s osobnošću ili nekim iskustvom posjetitelja bit će sterilna.
 2. Informacija sama po sebi nije interpretacija; interpretacija je otkrivenje temeljeno na informacijama; svaka interpretacija bazira se na informacijama.
 3. Interpretacija je umijeće koje je kombinacija više vještina bilo da su prezentirani materijali znanstveni, povijesni ili iz područja arhitekture; sve te vještine su otvorene prema učenju do određene mjere.
 4. Osnovni cilj interpretacije nisu instrukcije nego provokacije.
 5. Cilj prezentacije – mora predstaviti cjelinu, a ne samo dio; cjelinu umjesto pojedinih faza.
 6. Interpretacija djeci (do 12 godina) ne smije biti pojednostavnjena prezentacija za odrasle već mora imati potpuno drugačiji pristup; da bi postigla svoju svrhu za nju treba razviti posebni program.
- Beck i Cable (3) predlažu dodatnih devet načela što daje sljedećih petnaest:
1. Da pobudi zanimanje, interpretator mora povezati temu sa životom publike.
 2. Namjera interpretacije je više od pružanja informacija, cilj joj je otkriti dublje značenje i istinu.
 3. Interpretacijska prezentacija, kao umjetničko djelo, treba biti dizajnirana kao priča koja informira, zabavlja i prosvjetljuje.
 4. Namjera interpretacijske priče je nadahnuti i provocirati ljude da prošire svoje vidike.
 5. Interpretacija bi trebala prezentirati cjelokupnu temu ili tezu i zaokupiti cijeloga pojedinca.

6. Interpretacija za djecu, tinejdžere i starije, kad tvore jednolične grupe, trebala bi slijediti fundamentalno drugačije pristupe.
7. Svako mjesto ima povijest. Interpretatori mogu oživjeti povijest da bi učinili sadašnjost zanimljivijom i budućnost značajnijom.
8. Tehnologija može otkriti svijet u novim uzbudljivim smjerovima. Međutim, povezivanje tih tehnologija u interpretacijske programe mora biti učinjeno s predostrožnošću i ozbiljnošću.
9. Interpretatori moraju uzeti u obzir količinu i kvalitetu prezentiranih informacija. Fokusirana, dobro pripremljena interpretacija je snažnija nego predugi razgovor.
10. Prije primjene umjetničkih elemenata u interpretaciji, interpretator mora biti upoznat s osnovnim komunikacijskim vještinama. Kvaliteta interpretacije ovisi o interpretatorovom znanju i vještinama, koje se moraju kroz vrijeme nadograđivati.
11. Interpretacijsko pisanje treba imati na umu što čitatelji žele znati, ali s elementima mudrosti, poniznosti i brige.
12. Interpretacijski program treba biti u mogućnosti privući potporu – financijsku, volontersku, političku, administrativnu – potpora je potrebna za procvat programa.
13. Interpretacija treba uliti ljudima mogućnost i želju da osjete ljepotu njihova okruženja i pružiti zamah da se osigura zaštita resursa.
14. Interpretatori mogu unaprijediti optimalna iskustva putem ciljanoga i promišljenoga programa u osmišljenom okruženju.
15. Strast je ključan element za snažnu i efikasnu interpretaciju – strast za resursima i strast za ljudima koji će biti inspirirani njima.

Interpretacija je prijevod profesionalnih i često složenih izraza različitih znanstvenih disciplina i struka u jednostavnije i razumljivije izraze na način da se ne izgubi smisao i preciznost, a sa svrhom upoznavanja, razumijevanja, poticanja osjetljivosti, entuzijazma i predanosti kod posjetitelja (7).

Iako Nacionalna parkovna služba SAD-a nije izmislila interpretaciju, uvelike je zaslužna što je javnost priznala interpretativne vrijednosti u razvijanju razumijevanja i poštivanja prirode i povijesti (8). Dugogodišnjim postojanjem interpretacijske službe unutar Nacionalne parkovne službe u SAD-u, školovanjem interpretatora i ulaganjem u programe i interpretacijske aktivnosti povećava se i obogaćuje vrijednost i užitak boravka posjetitelja (4).

Ciljevi interpretacije su višestruki, a najznačajniji su unaprjeđenje razumijevanja vrijednosti područja, promocija prirodnih i kulturno-povijesnih iskustava u lokalnim zajednicama, stimuliranje aktiviranja svih osjetila posjetitelja, razvoj mogućnosti za jačanje privatnoga turističkog sektora te privlačenje financijskih sredstava iz fondova za očuvanje i konzervaciju lokaliteta (7).

Planiranje interpretacije / *Interpretation planning*

Interpretacija određenog područja pažljivo se planira i priprema kako bi ključne vrijednosti područja bile detaljno obrađene, a potom i predstavljene raznovrsnim metodama, imajući na umu različitosti posjetiteljskih grupa. Plan interpretacije izrađuje se u svrhu utvrđivanja općih i posebnih ciljeva, ciljanih skupina, vrsta medija koji su najprimjereniji za interpretaciju te pokazatelja uspjeha interpretacije (8).

Ključni dokument pripreme interpretacije je plan interpretacije. Od njega proizlaze svi ostali dokumenti, npr. planovi izložbi, staza, označavanja, prodaje i drugi (9). Prema Veverki (10) plan interpretacije može obuhvaćati više područja i tada govorimo o sistemskom planu. Sistem može uključivati više parkova ili povezati zajedničke teme neke regije.

Plan interpretacije nastaje analizom dviju ključnih komponenata – potencijalnih posjetitelja te resursa ili ponude. On identificira značajke resursa te sugerira kako ih povezati s posjetiteljima. Definira viziju interpretacije te predlaže teme i ključne priče koje su ujedno temeljne poruke za interpretirano područje. Nadalje, definira metode interpretacije te pripadajuće medije – sustav označavanja, publikacije, razvoj izložbi, proizvoda, programa i sl. Također, planom interpretacije treba biti utvrđena organizacija i koordinacija rada interpretatora (9).

Iako postoje različite upute za izradu interpretacijskog plana, Knudson i sur. (9) preporučuju primjenu ovih pet najvažnijih elemenata:

- Razmatranje činjenice tko su nam posjetitelji
- Definiranje resursa za interpretaciju
- Razvoj tema
- Utvrđivanje metoda interpretacije i medija
- Izradu upute za implementaciju Plana.

Prema Ratković Aydemir i sur. (11) proces interpretacijskog planiranja provodi se u tri koraka: priprema, planiranje i provedba. Priprema obuhvaća prikupljanje i analiziranje sve postojeće planske dokumentacije; osnivanje upravnog odbora koji će pratiti proces interpretacijskog planiranja; pisanje glavne upute i zadataka inter-

pretacijskog planiranja; po potrebi imenovanje suradnika i savjetnika te po potrebi pripremu prijavnice za financijsku potporu provedbe interpretacijskog planiranja. Planiranje obuhvaća zadavanje mjerljivih ciljeva koji se žele postići interpretacijskim planom; istraživanje i analiza pripremnih informacija, analiza terena, posjetitelja i mogućih izazova; provođenje konzultacija i radionice s dionicima; izrada profila posjetitelja i korisnika; identificiranje priča (uz prateće materijale kao što su ilustracije, fotografije i slični sadržaji); donošenje interpretacijske strategije koja obuhvaća prijedlog korištenja interpretacijskih medija i alata; izrada prioritetne liste projekata; donošenje terminskog plana provedbe te donošenje preliminarnog troškovnika. Provedba obuhvaća projektiranje i dizajn; razvoj sadržaja i pisanje interpretacijskih tekstova; realizaciju odnosno konkretne radove te evaluaciju.

Metode i mediji interpretacije / *Methods and media of interpretation*

Interpretatori baštine diljem svijeta slijede načela interpretacije kako bi poboljšali vrijednost svojih programa i približili značenje područja posjetiteljima, te u njima pobudili potpuno razumijevanje i poštovanje mjesta na kojem se nalaze. Služe se interpretativnim tehnikama i metodama kako bi ostvarili ciljeve interpretacije, obogatili iskustvo posjetitelja i osigurali njihovo zadovoljstvo (4). Mnogo je različitih načina kojima se može prenijeti poruka posjetitelju. Najgrublje se mogu podijeliti s obzirom na to je li riječ o neposrednom ili posrednom doticaju interpretatora i posjetitelja. Za uspješnu interpretaciju potrebno je postići ravnotežu u korištenju neposrednih i posrednih metoda (9). Oblici neposredne interpretacije su formalna predavanja, vođene šetnje, pričanje priča, demonstracije, posebne priredbe, programi za djecu, centri za posjetitelje, radionice, različite manifestacije. Posredna interpretacija ostvaruje se putem internetskih stranica, izložbi, publikacija, audiovizualnih programa, brošura, plakata, vodiča za samostalno snalaženje u prostoru, vodiča za prepoznavanje vrsta, karti poučnih puteva ili biciklističkih ruta (4).

S. H. Ham (12) u interpretaciji razlikuje vođene aktivnosti kao vrstu izravne interpretacije te medije za samostalno korištenje (izložbe, informativne ploče i staze) kao neizravnu interpretaciju. Vođene aktivnosti se odnose na različite vrste neformalnih predavanja ili govora, vođene šetnje te različite demonstracije i rad u informacijskim centrima. *Govori* se mogu održati gotovo svugdje, ali najčešće u amfiteatrima na otvorenom, muzejima, ulazima centara za posjetitelje, na lokalitetu u prirodi i sl. Trajanje može biti kraće (10 do 15 minuta) pa do najdulje 45 minuta (9). *Vođene šetnje* za većinu posjetitelja predstavljaju *tipičnu* interpretaciju te se razlikuju od govora u tri značajna elementa. Kod vođenih šetnji slušatelji su u pokretu te se kreću od jedne do druge točke, značajnija je vizualizacija te šetnje iziskuju

više angažmana posjetitelja, fizički i vremenski. Šetnje je moguće organizirati tamo gdje se ima nešto značajno pokazati. Vođene šetnje najčešće traju 30 do 120 minuta na udaljenostima 400 do 1 600 m. *Oživljavanje povijesti* ili *oživljena interpretacija* je ona u kojoj interpretator prikazuje određenu osobu iz povijesti dok je metodom personifikacije moguće prikazati i drugo živo biće (osim čovjeka) ili stvar. Personifikacija je posebno značajna za rad s djecom. Također, kao metoda interpretacije moguća je i lutkarska predstava ili lutajuća interpretacija gdje se interpretator kreće među posjetiteljima i traži ljude s kojima će razgovarati. Interpretatori u informacijskim centrima (koji mogu biti i dio centara za posjetitelje) najčešće daju različite informacije posjetiteljima na upit, ali imaju i značajnu ulogu u ulaznom informiranju posjetitelja u neko područje, upućujući ih na mogućnosti prilikom posjeta (12).

Muzeji i centri za posjetitelje imaju središnje mjesto u očuvanju i prezentaciji baštine nekog područja. U muzeju se izlažu originalni predmeti koji su iz udaljenijeg područja, dok se u centru za posjetitelje izlažu predmeti iz neposrednog okruženja. Centar za posjetitelje je pozivnica u *živi muzej* oko centra (9). Centri za posjetitelje pojačavaju *osjećaj odlaska* u neko područje i prvi su iskorak prema njegovu otkrivanju. Oni predstavljaju mjesto na kojem posjetitelji moraju biti informirani o osnovnim elementima vezanima uz posjećivanje (8). Kada posjetitelji dođu u muzej ili centar za posjetitelje dio vremena posvećuju i izložbama. Izložbe iziskuju kreiranje one poruke koja pobudi i educira posjetitelja (9). Jedan od najznačajnijih komunikacijskih medija su *informativne ploče* (12) čija izrada iziskuje vrijeme, kompleksno planiranje te često skuplje materijale za njihovu izvedbu.

Poučne staze vode posjetitelje kroz definirane točke odnosno stajališta, a svaka od njih prezentira dio teme. Koriste se kako bi pokazale posjetiteljima sadržaje koje inače ne bi vidjeli ili zamijetili. Prednost poučnih staza je da su, ovisno o lokalnim uvjetima, dostupne svakodnevno i to tijekom cijelog dana. Na poučnim stazama se koriste tri različita medija: ploče i brošure za čitanje te audiovodiči za slušanje (12). Poučne su staze namijenjene širokoj javnosti pa kako posjetitelji najčešće nisu stručnjaci, potrebno je birati sadržaje koji su im zanimljivi i razumljivi bez obzira na predznanje (8).

Prema načinu obilaska postoje klasični pješački, cestovni, podvodni, brodski i sl. Duljina staze ovisi o njezinoj vrsti, ali bi, prema mišljenju stručnjaka, duljina pješačkih staza trebala biti do 1 600 m, što u Republici Hrvatskoj u većini slučajeva nije slučaj, već su staze puno duže. Biciklističke su staze u pravilu puno duže. Prosječno bi zadržavanje na stazi trebalo biti 20 do 45 minuta jer je bitno zainteresirati posjetitelja da ukoliko i ne voli hodati bude zadovoljan što je na stazi. Postoji mnogo ra-

sprava oko činjenice koliko točaka staza treba imati, ali preporučuje se ne prelaziti 15 (12). Martinić (8) predlaže obradu jedne teme kroz optimalno 7 točaka te predlaže da se razmotri mogućnost izvođenja staze u dvije inačice, kraćoj i dužoj, a kao najprikladniju dužinu navodi 2 do 5 km.

Najčešći oblik staze je kružni, pa je početak i završetak staze u jednoj točki. Moćuća je i izvedba podvrste kružne staze u obliku broja osam čime je omogućeno posjetiteljima da odluče žele li nakon prvoga kruga nastaviti drugi ili završiti obilazak. Treći najčešći oblik staze je pravocrtan čije je glavno ograničenje što je potrebno vraćanje po istoj ruti (12).

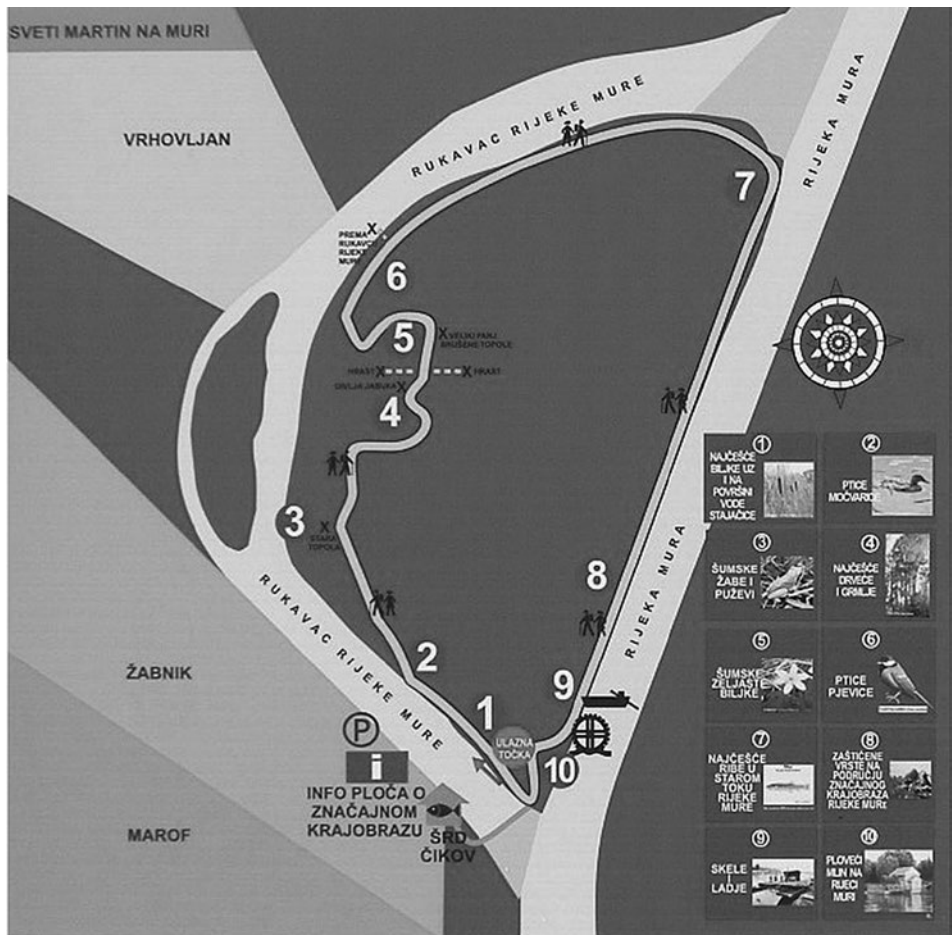
Interpretacija prirodne baštine Međimurja / *Interpretation of the Međimurje natural heritage*

Uzmemo li u obzir gustoću naseljenosti Međimurja od 156 stanovnika/km², što je značajni i dugotrajni antropogeni utjecaj čovjeka na fizički prostor zavičaja između dviju rijeka, interpretacija prirodne baštine Međimurja postaje ogromni izazov. Naime, prirodni fenomen u Međimurju mora se interpretirati u odnosu na čovjeka, razvoj ljudskih naselja te veliki utjecaj na fizički prostor. Kao dijametralno suprotna krajnost jest interpretacija divljine, fizičkog prostora u kojemu je čovjek tek prolaznik koji se ne zadržava, pa stoga interpretacija divljine uključuje čiste izvorne sastavnice prirode i njihove međuodnose bez uplitanja čovjeka. Točnije, uz posredno uplitanje čovjeka putem, primjerice, klimatskih promjena i utjecaja istih na globalne (ne)prilike. Divljine u Međimurju nema, a i u Europi je prilično rijetka. Interpretacija prirodne baštine Međimurja, dakle, nužno uključuje i povijesnu komponentu. Primjerice, prilikom dublje interpretacije prirode Međimurja važno je publiku zaintrigirati informacijom o tome kad je u Međimurju ubijen posljednji vuk. Vuk je jedna od najvažnijih karika u prehrambenom lancu izvorne prirode, a tamo gdje vuk bude uklonjen počinju vrijediti posve drukčija pravila na razini ekosustava. Vukovi su iz Međimurja nestali oko godine 1880., pa se otada priroda Međimurja razvijala na drukčiji način. Valja li danas u interpretaciji prirode Međimurja govoriti o vuku? Svakako! Posebno ako želimo da ekološka slika današnjega Međimurja posjetitelju bude potpuna.

Jedna od najčešćih pogriješaka koja se iz neznanja ili nehaja javlja u javnoj komunikaciji jest izjava kako u Međimurju imamo netaknutu prirodu. Taj se epitet novinara i djelatnicima u turizmu čini kao mamac za modernog posjetitelja ili turista koji voli takve predjele, naime, netaknute. No, priroda Međimurja je sve samo ne netaknuta. Zapravo je vrhunsko umijeće interpretirati taknute prirodne vrijednosti Međimurja, a da posjetitelj bude zaintrigiran kao da je u divljini ili u muze-

ju svjetskoga glasa. Tu je ključna kvalitetna interpretacija, bila ona usmena, putem knjige, filma ili najčešćeg medija na samom terenu – poučne ploče ili cijele poučne staze (1).

Ne možemo govoriti o značajnijoj interpretaciji prirodne baštine u planiranom i upravljanim smislu do institucionalizacije zaštite prirode, što se događa godine 2007. U razdoblju prije toga pionirska se interpretacija provodi na području Općine Sveti Martin na Muri te Domašinec. Lokalnom su inicijativom početkom i sredinom 2000-ih godina kreirane poučne staze Mlinarov poučni put (slika 2) te Poučna staza Muršćak. Tih su godina napravljene i obavijesne ploče uz zaštićena stabla Međimurske županije.



SLIKA 2. Mlinarov poučni put (13)
FIGURE 2. Mlinar's educational trail (13)

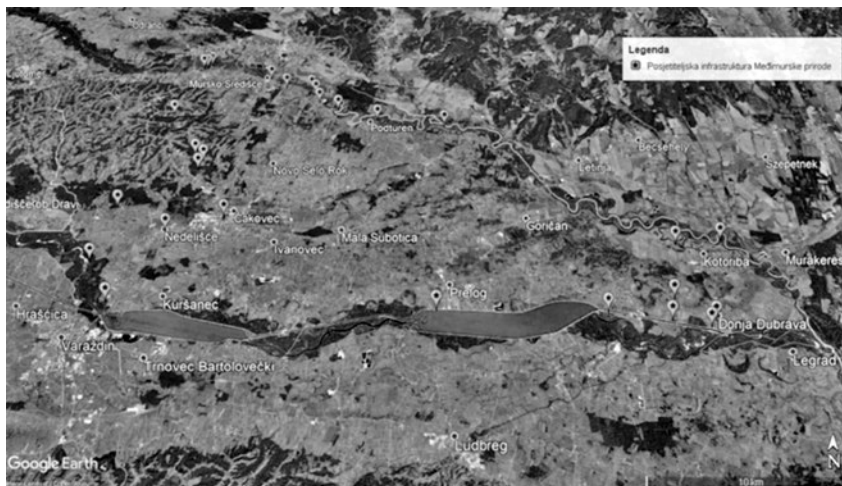
Kroz djelovanje javne ustanove koja upravlja zaštićenim dijelovima prirode u Međimurskoj županiji kreiran je prvi centar za posjetitelje zaštićene međimurske prirode, otvoren 22. travnja 2008. godine. Centar za posjetitelje u Križovcu funkcionira u obnovljenom objektu Stare škole kojeg je naselje Križovec darovnicom godine 2007. prenijelo u vlasništvo Međimurske prirode – Javne ustanove za zaštitu prirode. Prva izložba godine 2008. bila je *Mamut u Međimurju* realizirana u suradnji s Hrvatskim prirodoslovnim muzejom iz Zagreba.

Centar za posjetitelje u Križovcu od 2008. do 2019. godine nudi programe prilagođene grupi posjetitelja koji obuhvaćaju edukativno predavanje o zaštićenoj međimurskoj lokaciji u trajanju od 45 ili 90 minuta i/ili terenski obilazak zaštićenog područja uz stručno vođenje edukatora ili čuvara prirode. U većini slučajeva to je obilazak Regionalnog parka Mura–Drava u naselju Žabnik, uključujući poučnu stazu Mlinarov poučni put, uz mogućnost tematske radionice, promatranja ptica na promatračnici u Žabniku (edukativni program Ptice uz Muru) i posjet Pašnjaku međimurskog konja (edukativni program Međimurski konj). Na godišnjoj razini Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode organizirala je i dane otvorenih vrata kako u Centru za posjetitelje u Križovcu tako i na Pašnjaku međimurskog konja u Žabniku, tematske sezonske izložbe (npr. Mamut u Međimurju, Zaštita prirode i poljoprivreda, Skrivene usluge koje nam priroda pruža) te proglašavala godinu neke vrste ili prirodnog fenomena. Organiziran je niz volonterskih programa poput spašavanja vodozemaca od stradavanja na prometnicama, čišćenja obale za bregunice, monitoringa jelenka, izrade kućica za ptice i sl.

Svake treće godine Međimurska priroda je domaćin međunarodne manifestacije Pohod uz Muru, koja se održava u povodu Svjetskoga dana močvarnih staništa 2. veljače (14).

Kroz svoje djelovanje Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode kreirala je značajan broj interpretacijskih ploča i ostale posjetiteljske infrastrukture diljem Međimurja (slika 3). Tijekom godine 2015. postavljene su u Žabniku i Kotoribi promatračnice za ptice te je formiran pašnjak s međimurskim konjima u naseljima Vrhovljan i Žabnik. Poučna staza Kuršanski lug duljine 1 100 m otvorena je 8. rujna 2018.

Najznačajniji iskoraci u interpretaciji međimurske prirodne baštine napravljeni su od kraja godine 2018. Nakon više godina planiranja i izvedbe tijekom 2019., 2020. i početkom 2021. otvorena su tri značajna interpretacijska sadržaja koji čine osnovu interpretacije prirodnih vrijednosti Međimurja. To su Centar za posjetitelje *Med dvema vodami*, poučna staza *Svetomartinska Mura* te edukacijsko-istraživački centar *Matulov grunt*. Na sva tri navedena lokaliteta provode se tematski programi s ciljem interpretacije prirode te potrebe njezina očuvanja. Osim interpretacijskih go-



SLIKA 3. Posjetiteljska infrastruktura vezana uz prirodu u Međimurskoj županiji – stanje u veljači 2020. godine (1)

FIGURE 3. *Visitor infrastructure related to nature in Međimurje County – situation in February 2020 (1)*



SLIKA 4. Radionica Vode u zavičaju (15)

FIGURE 4. *Workshop Waters in my county (15)*

vora i vođenih šetnji, interpretatori educirani od strane Međimurske prirode i krovne udruge za interpretaciju baštine Europe *Interpret Europe* provode i tematske radionice (slika 4) te organiziraju različita događanja kao što su predavanja, tematske izložbe ili predstave i performansi na otvorenome.

Centar za posjetitelje *Med dvemi vodami* / *Between Two Waters Visitor Center*

Centar za posjetitelje *Med dvemi vodami* otvoren je 19. lipnja 2020., a rezultat je dugogodišnjeg promišljanja o tome da je Međimurju potrebno mjesto na kojem će posjetitelji dobiti sve relevantne informacije o tome što je vrijedno u međimurskoj prirodi te kamo se uputiti u istraživanje te prirode kad završe s razgledom izložbe u Centru. Centar je interpretacijska nadogradnja posjetiteljske infrastrukture utemeljene godine 2008.



SLIKA 5. Centar za posjetitelje *Med dvemi vodami* nalazi se na Trgu međimurske prirode (snimio Davorin Mance)

FIGURE 5. *Between Two Waters Visitor Center* is situated on the Square of Međimurje Nature (Photo: Davorin Mance)

Centar se nalazi u naselju Križovec na Trgu međimurske prirode 1 (slika 5). Križovec je selo u sastavu Grada Mursko Središće, a Trg međimurske prirode je jedini i prvi hrvatski trg koji je posvećen prirodi. Ovdje se ujedno nalazi i sjedište Međimurske prirode – Javne ustanove za zaštitu prirode. Ukupna katastarska površina čestice Centra za posjetitelje iznosi 3 200 m², od čega je 700 m² građevina na dvije etaže, 50 m² zasebni sanitarni čvor i 16 m² drvena brvnara.

U prizemlju Centra dvije su moderno opremljene galerije Mura (slika 6) i Drava (slika 7) sa stalnim interpretacijskim postavom i suvenirnicom te ulaznim infopultom. U okolišu Centra nalazi se interpretacijska brvnara Moj hrast Adam te dječje igralište Rječica. Glavna poruka koja se prenosi posjetiteljima Centra je: *Priroda može bez čovjeka, a može li čovjek bez prirode?*



SLIKA 6. Galerija Mura u Centru za posjetitelje *Med dvemi vodami* (snimio Davorin Mance)

FIGURE 6. Mura gallery in Between Two Waters Visitor Center (Photo: Davorin Mance)



SLIKA 7. Galerija Drava u Centru za posjetitelje *Med dvemi vodami* (snimio Davorin Mance)

FIGURE 7. Drava gallery in Between Two Waters Visitor Center (Photo: Davorin Mance)

Što je mrtvica, ima li i Međimurje svoga bakalara, zašto je bitno očuvati bregunice, tko su laporaši, o čemu pripovijeda legenda o dravskom vodenjaku, tko su fljoj-sari, koja ptica tropskog izgleda leti Međimurjem, zašto su kockavica i crnkasta sasa ugrožene vrste – tek su dio zanimljivosti koje interpretira ovaj Centar.

Osim Centra za posjetitelje *Med dvemi vodami* tijekom 2019. i 2020. kreirani su i popratni interpretacijski mediji i alati kao što su edukativni filmovi koji se koriste za tematske radionice, fotomonografija o prirodnoj baštini Međimurske županije i internetska stranica Centra za posjetitelje *Med dvemi vodami*.

Poučna staza *Svetomartinska Mura* / *Educational trail Svetomartinska Mura*

Uz desnu obalu rijeke Mure na području najsjevernije hrvatske jedinice lokalne samouprave Općine Sveti Martin na Muri, uređeno je pet kilometara staze pogodne za pješaćenje ili bicikliranje. Staza je otvorena 26. lipnja 2020. godine, a nadogradnja je pionirskog Mlinarovog poučnog puta. Kroz dvadeset interpretacijskih ploča (slika 8) povezanih u kružnu stazu interpretiraju se prirodne vrijednosti uz rijeku Muru te tradicijske djelatnosti kao što je skelarstvo, mlinarstvo i ekstenzivno stočarstvo.

Staza *Svetomartinska Mura* prilagođena je za obilazak osoba s invaliditetom, a obilazak upotpunjuje i aplikacija *Med dvemi vodami* (slika 9) koja se koristi kao audiovodič, podrška u interpretaciji sadržaja slijepim i slabovidnim osobama te dodatni brojač posjetitelja. Staza se nalazi u zaštićenom području Regionalni park Mura–Drava, a širi prostor uz rijeku Muru također je i dio hrvatsko–mađarskog Prekograničkog rezervata biosfere Mura–Drava–Dunav proglašenog od strane UNESCO-a 2012. godine.

Edukacijsko-istraživački centar *Matulov grunt* / *Educational and research center Matulov Grunt*

Stara *hiža* u Frkanovcu građena je prije više od stotinjak godina u duhu tradicije međimurskoga kraja. Predstavlja dobro očuvani primjer seoske arhitekture gornjeg Međimurja. Rekonstrukcijom i prenamjenom hiže, pripadajuće gospodarske zgrade i gruntišta (slika 10) kreiran je edukacijsko-istraživački centar otvoren 10. ožujka 2021. Interpretira raznolikost leptira, vlažne livade te tradicijsku košnju koja je neophodno potrebna za njihovo očuvanje.

U kajkavskom dijalektu za riječ leptir koristi se izraz *matul*, a za parcelu odnosno posjed riječ *grunt*. Stoga je u duhu međimurske kajkavštine centar nazvan *Matulov grunt*. Nalazi se na području ekološke mreže Natura 2000 naziva Međimurje, neda-



SLIKA 8. Jedna od dvije ulazne interpretacijske ploče na stazi (snimila Mihaela Mesarić)

FIGURE 8. One of two entrance info boards on the trail (Photo: Mihaela Mesarić)



SLIKA 9. Aplikacija *Med dvema vodama* koristi se kao audiovodič te je podrška u interpretaciji osobama s posebnim potrebama (snimila Mihaela Mesarić)

FIGURE 9. Application *Between Two Waters* is an audio guide and support for the blind and visually impaired visitors (Photo: Mihaela Mesarić)

leko od spomenika prirode Bedekovićeve grabe. *Matulov grunt* ima osim interpretacijskih sadržaja i prostor za boravak te stvaralački rad. Zato ima i rezidencijalnu namjenu za istraživače i umjetnike. Pomoćni objekt sa starom prešom i vanjski dio objekta prostor je za predavanja, radionice i slična događanja.



SLIKA 10. Centar Matulov grunt snimljen iz zraka (snimio Davorin Mance)

FIGURE 10. Center Matulov Grunt from above (Photo: Davorin Mance)

Zaključak / Conclusions

Interpretacija ima izrazito značajno mjesto u zaštiti prirode, što potvrđuje i činjenica da se jedno od poglavlja planova upravljanja zaštićenim područjima u Republici Hrvatskoj odnosi na temu Upravljanje posjećivanjem, interpretacija i edukacija. Interpretacija može donijeti brojne dobrobiti lokalnoj zajednici i posjetiteljima nekog područja, a dugoročno utječe na unaprjeđenje prirodne, ekonomske, kulturne i socijalne održivosti toga područja. Najznačajnije su dobrobiti interpretacije baštine:

- obogaćuje doživljaj i iskustvo posjetitelja
- potiče svijest posjetitelja o važnosti njegove osobne uloge u zaštićenom području i razumijevanje složenosti održivog suživota

- doprinosi smanjenju nepotrebnog uništavanja ili oštećivanja nekoga zaštićenog područja poticanjem brige i interesa posjetitelja za dotično područje, čime interpretacija doprinosi smanjenju troškova održavanja i redovnih popravaka
- jedan je od najučinkovitijih načina izgradnje institucionalnog brenda javnih ustanova za upravljanje zaštićenim područjima i dobivanja podrške javnosti
- jednako kod lokalnih stanovnika kao i kod posjetitelja pobuđuje osjećaj ponosa prema zemlji ili regiji, lokalnoj i nacionalnoj kulturi i baštini
- potiče suradnju u turističkom promicanju određenog zaštićenog područja
- motivira javnost za poduzimanje aktivnosti u području zaštite prirode i baštine
- otvara mogućnosti generiranja financijskih sredstava za ulaganja u upravljačke aktivnosti u zaštićenim područjima
- otvara nova radna mjesta u lokalnoj zajednici, kao što su na primjer turistički vodiči interpretatori, zaposlenici u novootvorenim centrima za posjetitelje, zaposlenici na održavanju tematskih i poučnih staza, proizvođači rukotvorina, suvenirna i sl. (11).

Unatoč pandemiji virusa korona i nemogućnosti prihvata posjetitelja gotovo pet mjeseci, Centar za posjetitelje *Med dvemi vodami* je tijekom prve godine djelovanja obišlo 4 000 posjetitelja, a *Svetomartinsku Muru* 10 000. *Matulov grunt* je u svoja prva četiri mjeseca djelovanja ugostio 3 000 posjetitelja, istraživače noćnih leptira te dvoje umjetnika – sveukupno više tjedana boravka. Navedeno potvrđuje da se širi poruka takvih interpretacijskih sadržaja, a to je da čovjek bez prirode ne može i krajnje je vrijeme da se okrene njezinom očuvanju. Zaštita prirode nije više zaštita pojedine nepoznate vrste kukca ili ptice već čovjeka i resursa kao što su pitka voda i čisti zrak bez kojih ne možemo ni živjeti niti preživjeti.

LITERATURA / REFERENCES

1. I. Rojko, M. Mesarić, S. Srša, S. Janković, Z. Šardi i S. Golub: *Priručnik za interpretaciju edukatora prirode Međimurja*, Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode, Križovec, 2020., 104 str.
2. E. A. Mills: *Adventures of a Nature Guide*, Doubleday, Garden City, New York, 1920, 271 p.
3. L. Beck and T. Cable: *Interpretation for the 21st Century – Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture*, Sagamore Publishing, Champaign, 2002, 204 p.
4. I. Bunić: *Priručnik za interpretaciju zaštićenih područja*, Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb, 2006., 29 str.

5. R. de Miguel: *Nuevo diccionario latino-español etimológico*, Madrid, 1866.
6. F. Tilden: *Interpreting Our Heritage*, University of North Carolina Press, 1977, 119 p.
7. P. Risk: *Interpretation and Emotion: Making Heritage Live*, Faculty publications Texas, 1995, 393 p.
8. I. Martinić: *Upravljanje zaštićenim područjima prirode – planiranje, razvoj i održivost*, Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet, Zagreb, 2010., 336 str.
9. D. M. Knudson, T. T. Cable and L. Beck: *Interpretation of Cultural and Natural Resources*, Venture Publishing Inc. and State College Pennsylvania, 2003.
10. J. A. Veverka: *Interpretative master planing*, Arcon Naturalist, Tustin, CA, 1994.
11. D. L. Ratković Aydemir, I. Jagić Boljat, M. Draženović, I. K. Vujović, M. Kuka, K. Polajnar Horvat i A. Smrekar: *Priručnik za interpretaciju baštine*, ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljana, 2020., 98 str.
12. S. H. Ham: *Environmental interpretation – A Practaical Guide for People with Big Ideas and Small Budgets*, Fulcrum Publishing Golden, Colorado, 1992.
13. URL 1: *Visit Međimurje* https://www.visitmedimurje.com/images/Mlinarov-poucniput_01.jpg, pristupljeno 10. 07. 2021.
14. M. Mesarić, S. Janković, S. Srša, I. Rojko i S. Jambrošić: *Akcijski plan upravljanja posjetiteljima u zaštićenim prirodnim područjima Međimurske županije*, Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode, Križovec, 2020., 84 str.
15. URL 2: *Med dvemi vodami* <https://med-dvemi-vodami.info/programi/>, pristupljeno 11. 07. 2021.